

LÜHIDALT

Kirjarahva pildiraamat. Fotosid aastatest 2001–2009. Pildistanud Alar Madisson, koostanud Alar Madisson, Piret Noorhani, Vilve Asmer. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Kunst, 2009. [127] lk; Kirjarahva teine pildiraamat. Fotosid aastatest 2010–2013. Pildistanud Alar Madisson, koostanud Alar Madisson, Piret Noorhani, Vilve Asmer. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2013. [123] lk.

Eesti Kirjandusmuuseum on välja andnud kaks albumit, mis kokku sisaldavad mitusada fotot eesti kirjarahvast – lisaks kirjanikele ka tõlkijatest, toimetajatest, kriitikutest, kirjandusteadlastest jne. Ingliskeelne „Picture book of writers” ei kõla selles mõttes päris sama õigesti, aga muidu on pealkiri tabavalt valitud, kuna tegu on tõesti pildiraamatutega, peale portreeteritava nime ei ole fotodele lisatud mingit muud infot.

Nii kiirgavad raamatud familiaarsuse ja ametlikkuse skaalal vastakaid signaale: pildistatavad on kokku kogutud nende ametialaste teenete tõttu, samas jätab üksnes nimepidi nimetamine mulje pigem kodusest pildialbumist. Mingi sarnane vastuolu on sisse kirjutatud fotodesse endisse. Saatesõnad rõhutavad, et subjekte on tahetud pildile püüda nende loomulikus keskkonnas ning neid on projekti korras ekstra pildistamas käidud kodus või töökohal. Teisalt on aga küllap just fotosessiooni pidulikkus kaasa toonud kuidagi kohmetu oleku, seda enam, et hulk kaadreid on silmahakkavalt poseeritud mingi olulise sildi või skulptuuri, kirjutusmasina või raamaturiiuli taustal. Nõnda on tekkiv kogumulje kuidagi ebamäärane.

Seevastu esialgu kergesti keelele kerkiva norimisküsimuse, et kes küll on selle raamatu sihtgrupp, võib pärast mõningast järelemõtlemist tagasi võtta. Vahest ongi kirjandusmuuseumi

ülesanne välja anda just niisuguseid raamatuid, igal juhul on siin tuleviku tarbeks läbilõikeliselt dokumenteeritud suur osa eesti kirjarahvast XXI sajandi alguskümneid. Tõsi ta ju on, et inimene, kes mõne kirjaniku nime tagant nägu igatseb näha, pöördub ilmselt pigem interneti poole. Ent selles mõttes osutub eriliseks väärtuseks see, et raamatud annavad lisaks kirjanikele näo ka nii-öelda teise ringi kaadritele. Sellised inimesed ei jää kõikvõimsa Google'i eest küll päriselt varjule, aga neid võib olla tunduvalt raskem üles leida. Sestap on äärmiselt tore, et kenasti on ära kataloogitud näiteks inglise keelest eesti keelde tõlkija Triin Tael, eesti keelest läti keelde tõlkija Maima Grinberga, toimetaja Maiga Varik, kirjastaja Krista Kaer ja paljud teised.

Lev Vögotski. Mõtlemine ja kõne. Psühholoogilised uurimused. Tõlkinud Peeter Tulviste. (Avatud Eesti Raamat.) Tartu: Ilmamaa, 2014. 509 lk.

„Selle raamatu autorit, nõukogude psühholoogia kultuurilis-ajaloolise koolkonna rajajat Lev Vögotskit (1896–1934) on nimetatud psühholoogia Mozartiks,” teatab tõlkija Peeter Tulviste saatesõnas. Vögotski 1920.–1930. aastatel kirjutatud tööd muutusid üldtuntuks ja mõjukaks alles 1960. aastatel, kui psühholoogia Nõukogude Liidus rehabiliteeriti. Vögotski teoste retseptiooni esimene hoog maailmapsühholoogias on vaibunud, aga see ei jää arvatavasti viimaseks.

Kesksel kohal Vögotski kontseptsioonis on kultuuripsühholoogiale ja teistele humanitaarteadustele uue inimesepildi ja seletusprintsii bi loomine. Et nn kõrgemad psüühilised protsessid ei ole determineeritud mitte loodusest, vaid kultuurist, siis tuleb neid ka kultuuri kaudu seletada. „Kultuuripsühholoogial on kõik alles ees,” leiab Tulviste.

Võgotski on teerajaja psühholoogias ja defektoloogias (praeguse nimega eripedagoogika). Oma eelkäijaks peavad Võgotskit ka semiootikud ja psühholingvistid. Võgotski rajatud suund, kultuurilis-ajalooline psühholoogia, rõhutab kõrgemate psüühiliste protsesside uurimisel kaht olulist aspekti: tegu on kultuuri (ennekõike keele, aga ka teiste märgisüsteemide) vahendatud protsessidega, mida tuleb vaadelda arengus, nii ontogeneesi kui ka sotsiogeneesi käigus. Võgotski peamine uurimisala oli lapse mõtlemine ja kõne areng.

Võgotski tekst on üsna raskepärane ja nõuab süvenemist. Loomulikult on terminoloogia kinni omas ajas: see, mida Võgotski nimetab „psühholoogiliseks aluseks” ja „psühholoogiliseks öeldiseks”, kannab nüüd nime „teema” ja „reema”. Siiski oleks võinud Tulviste, kes vastavas valdkonnas kodus, siluda tõlkimise käigus natuke originaali keerulist lausestust.

Kui esimestes peatükkides polemiseerib Võgotski kaasaegsete autoriteetidega (Jean Piaget, Wilhelm Stein jt), siis alates IV peatükist („Mõtlemise ja kõne geneetilised juured”) keskendub ta rohkem oma positiivsele programmile. Siit on midagi kõrva taha panna nii lapsekeele kui ka suulise keele uurijatel, nii semantikutel kui ka semiootikutel. Profaanile võiks kõige rohkem huvi pakkuda VII peatükk („Mõte ja sõna”), kus käsitletakse põhjalikult niisugust salapärast nähtust nagu sisekõne.

Teos annab laiemaltki mõtteainet. Võiks näiteks vaadelda Võgotski tähendusloome mehhanismi Derrida dekonstruktiivismi valguses ja vastupidi.

Leo Tolstoi. Mis on kunst? Tõlkinud Andri Ksenofontov. (Avatud Eesti Raamat.) Tartu: Ilmamaa, 2014. 314 lk.

Eelnevalt tutvustatud uurimuses otsib Lev Võgotski oma tähelepanekute kinnituseks korduvalt tuge Tolstoilt, aga mitte kui mõttetargalt, vaid kui sügava-

ja avarapilguliselt kirjanikult. Tegelaste siseilma süüvides ja psüühilisi protsesse kirjeldades ongi Tolstoi terane ja empaatiline, filosoofina paraku sallimatu moralist. Oma ulatuslikus traktaadis kritiseerib krahv lääne kultuuri harimatu töömehe või mužiki positsioonilt, kelleks ta tahtis kangesti saada („tõelisele töönimesele on see täiesti arusaamatu”, lk 16; „hea kunst on alati kõigile arusaadav”, lk 115).

Suurema osa klassikalisest kirjandusest, kunstist ja muusikast on ta valmis kohe üle parda heitma: „Ainult tänu kriitikutele, kes kiidavad tänapäeval muistsete kreeklaste labaseid, võõristavaid ja tihti meie jaoks mõttetuid teoseid – Sophoklest, Euripidest, Aischylost, eriti Aristophanest, või uuematest Dantet, Tassot, Miltonit, Shakespeare’i; maalikunstist kogu Raffaeli, kogu Michelangelot tema arulageda „Viimse kohtupäevaga”; muusikas kogu Bachi ja kogu Beethovenit tema hilisperioodil –, said meie ajal võimalikuks Ibsenid, Maeterlinckid, Verlaine’id, Mallarméd..., muusikas Wagnerid, Lisztid, Berliozid, Brahmsid, Richard Straussid jne., ning kogu nende jälgendajate jälgendajate täiesti kasutu armaada” (lk 137). Eriti põhjalikult ja kirglikult võtab Tolstoi materdada Baudelaire’i, Verlaine’i ja Mallarmé luulet (X peatükk).

Siiski leiab miski kirjanduspärandist Tolstoi silmis ka armu – „Ilias”, „Odüsseia”, Jaakobi, Iisaku, Joosepi lood, juudi prohvetid, psalmid, evangeelsed tähendamissõnad, vedade ülistuslaulud. See on hea, kõrgem kunst, sest annab edasi religioosset teadvusest lähtuvaid tundeid.

Kas miski Tolstoi kunstikontseptsioonist haakub ka tänapäevaga? Jah, tema suhtumine riiklikusse kultuuripoliitikasse. Nii nagu mitmed meie ärimehed, leiab Tolstoigi, et riik ei tohiks kunsti toetamiseks raisata maksumaksjate raha.

Kokku võttes – lõbus lugemine.

Eesti perioodikas ilmunud järjejutude bibliograafia 1918–1944. Koostaja Kalev Sikk. Väljaandja: Lembit Sikk Pärna talu, 2014. 258 lk + Lisad: Andromaanid, 6 lk; Errata, 1 lk.

Eesti kõigi aegade järjekindlaimalt ilmunud ja pikim järjejutt „Mitmesuguseid kuuldusi liigub...” jõudis kuukirja Akadeemia 2014. aasta detsembrinumbri 40. andeni. Väljaannete rohkusele vaatamata pole praegu järjejutude ajastu, maailmasõdadevahelise ja suuresti meelelahutusliku joonealuseuputuse nišši täidavad nüüdisajal kõikvõimalikud teleseriaalid.

Bibliofiil Kalev Sikk on entusiastlikult võtnud arvele eesti ajakirjanduses 1918–1944 ilmunud järjejutud ning aastatepikkuse harrastuse tulemusena üllitanud retrospektiivse rahvusbibliograafia formaadis ja kujunduses köite, mis hõlmab 4186 kirjet vähemalt 132 erinevast väljaandest. Sellest hoolimata on küsitavusi palju, loetelud ei ole akadeemiliselt ammendavad, puudub osa väljaandeid ning koostaja saatesõnast jäävad kõlama fraasid „osaliselt” ja „võimaluse korral”. Kuid kõik, mis raamatus, on tänu nimeloendile hõlpsasti kasutatav ja kultuuriloo uurijale huvigagi loetav.

Kalev Sikk on võtnud järjejutu mõistet väga laialt, hõlmates nii tõlkeid kui ka algupärandeid ning tavapärase lehesabapõnevike, õhkamisromaanide, aga ka kõrge klassika kõrval lisaks mälestusi, reisi- ja lastejutte, populaarteadust ja luuletusigi. Näiteks võib küsida, kas 1944. aasta Virumaa Teataja kahes järjestikus numbris ilmunud Friedrich Schilleri pikk luuletus „Kellalaul” (kirje 3975) Ivar Paulsoni tõlkes ikka on järjejutt? Tõlkijaid pole bibliograafias nimetamisväärsseiks peetud isegi juhul, kui need on teksti juures ära toodud. Sama „reeglit” märkame ka pseudonüümide puhul. Näiteks leiame nimeloendist kokkuviidamatult nii Karl Ristikivi kui ka tema varjunime Ivo Kari. Viimasega kaasneb aga kenake avastus-

ki, mis Anne Valmase ja Vallo Kelderi koostatud Ristikivi personaalnimestikus (1992) puudub: nimelt 1933. aastal tervelt 15 Pärnu Päevalehe numbrit läbinud „Varased veed” (kirje 2210), mis seega osutub Ristikivi varaseimaks trükis ilmunud pikemaks teoseks.

Kõike, mis ajalehes või joonealustes kirjas, ei maksa muidugi uskuda. Edgar Rice Burroughsi nime all Postimehes ilmunud „Tarzani metsaminek” ja „Tarzani pojapoeg” (kirjed 1548–1549) pärinevad teadaolevalt hoopis August Alle, Karl August Hindrey, Johan Tamme ja Peet Vallaku sulest. Veendumaks, et kõik pole alati nii, nagu paistab, tuleb muidugi lood läbi lugeda.

Raamatu puudusi arvesse võttes tasub Kalev Siku pioneeritööd ometi tõsiselt hinnata. Teadlik kasutaja leiab sellest palju olulist hõlpsama vaevaga üles kui vanu ajalehepakke kulutades või ka digitaalarhiivis tuhnides. Kuuldavasti järgnev trükise digitaalversioon peaks andma võimalusi täiendusteks ja parandusteks.

Kas sa Tammsaaret oled lugenud? Kirjanduslik eluloovestlus Helga Nõuga. Koostaja Rutt Hinrikus. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv, 2014. 144 lk; Helga Nõu. Valetaja. Mälestused, töötsimised. Tallinn: Eesti Ajalehed, 2011. 280 lk.

Rutt Hinrikus on pealkirjastanud oma kiriusutelu Helga Nõuga „Kas sa Tammsaaret oled lugenud?” ja nimetanud selle kirjanduslikuks eluloovestluseks. Raamatust selgub, et nii Tammsaaret kui ka üldse vanemat eesti klassikat on rootsi koolis käinud Helga Nõu lugenud üsna vähe ja sedagi vanemas eas. Elulooetema jääb Hinrikuse küsimustes pooleli kusagil Helga koolijärgsetes aastates, enne abiellumist Enn Nõuga. Eluloo osas on kõige põhjalikumalt läbi küsitlitud põgenemine ja esialgne pagulaselu. Küsitlajat huvitavad pigem suured eksistentsiaalsed küsimused: „maailma

lõplik saatus”, ajalugu, vaba tahe, paratamatus, võim, sallivus, feminism jms. Nende probleemide üle arutades vilksatab aeg-ajalt sekka ka eluloodetaile. Nagu ütleb raamatu toimetaja Marin Laak, Rutt Hinrikust huvitab eelkõige kirjaniku elu peegeldumine teostes, üks ja seesama „suur lugu”, mida kirjanik ka oma romaanides esitab.

Seega, Helga Nõu elulugu on selles raamatus üsna fragmentaarne ja küllap Rutt Hinrikus seda ka teab. Aga ta teab muidugi sedagi, et mõned aastad tagasi ilmus Helga Nõu mälestusteraamat „Valetaja”, ja teist samadest asjadest kõnelevat mälestusteraamatut pole enam vaja. Ongi hea, et Hinrikuse raamat on hoopis teistsugune, räägib pigem kirjaniku mõtteilmast kui tema elu välisest kulgemisest.

Nii Hinrikuse filosoofilisemas kui ka Helga Nõu eludetailiderikkamas raamatus kerkib värvika tegelasena esiplaanile Enn Nõu. Aktiivne ja agressiivne, eestlane eelkõige, kellele kõige tähtsam on Eesti. Tundub, et ka kirjanik Helga Nõu sündis eeskätt tänu Ennule, kes innustas kodus lapsi kasvatavat abikaasat kirja panema oma esimest romaani.

Helga Nõu oskab kirjanikuna suurepäraselt panna mängima detaile ja meeletolu. Neid meeldejäävaid detaile on nii „Valetajas” kui ka vastustes Hinrikusele – kas või see, kuidas Enn Nõu Eesti NSV-s välja antud aabitsa pagulaslastele sobivamaks kleebib.

Rutt Hinrikuse pikk intervjuu on oodanud oma aega alates 2004. aastast. Ja nii nagu Helga Nõu kirjanikutööle ärgitamisel, on sellegi raamatu innustajaks olnud Enn Nõu, nagu loeme Marin Laagi saatesõnast.

Martin Klöker. Tallinna kirjanduselu 17. sajandi esimesel poolel (1600–1657). Haridusinstituutsioonid ja juhuuuletamine. Tõlkinud ja eessõna Kristi Viiding. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2014. 679 lk.

Martin Klökeri põhjalik monograafia varauusaegsest kirjandusest Tallinnas ilmus saksakeelsena kahes köites 2005. aasta lõpus Tübingenis ning on seega olnud juba ligi kümmekond aastat siinse vanema saksakeelse kirjasõna uurijatele kättesaadav ja agaralt kasutatud. Nüüd on see teos olemas Kristi Viidingu heas tõlkes ka eesti keeles.

Muude teemade kõrval on raamatu umbes 150 leheküljel avaldatud tol ajal Tallinna kirjanduselus osalenud inimeste biograafiad, seega on see teos ka oma moodi biograafiline leksikon XVII sajandi Tallinna haritlaste kohta.

Martin Klökeri Tallinna kirjanduselu monograafiast avaldas peatselt pärast teose algkeeles ilmumist pika tutvustuse Tiiu Reimo (Kirjanduselu XVII sajandi Tallinnas. – Keel ja Kirjandus 2006, nr 11, lk 903–910).